

POROČILO O PROJEKTU *ZDRUŽIMO SE!*

Tina Palaić in Katarina Nahtigal

Muzeji so kot družbeno odgovorne ustanove poklicani k osveščanju o podnebni krizi in odpiranju prostora za razpravo z najrazličnejšimi družbenimi skupinami o ukrepih za njeno blaženje. Poseben izziv predstavljajo pogovori o podnebjju s socialno izključenimi odraslimi, ki so redko vidni kot razpravljalci o tej temi in se pogosto sami ne identificirajo s to vlogo. Zaradi potrebe po razvijanju družbeno vključujočega neformalnega izobraževanja za odrasle o podnebnih spremembah je pet partnerjev zasnovalo projekt *Združimo se! Spodbujanje socialno vključujočega izobraževanja o podnebnih spremembah za odrasle / Come Together! Fostering Socially Inclusive Climate Education for Adults* (Združimo se 2023).

V projektni skupini so bile institucije z različnim poslanstvom in pravnim statusom: vodja projekta Nacionalni muzej znanosti in tehnologije »Leonardo da Vinci« iz Milana, Etnološki muzej iz Berlina, Znanstveni center Universcience iz Pariza, nevladna organizacija ScienceCenter-Network z Dunaja in Slovenski etnografski muzej. V slednjem sva k projektu prispevali nacionalna koordinatorka projekta kustosinja Tina Palaić in vodja Oddelka za muzejsko pedagogiko in andragogiko kustosinja Katarina Nahtigal. Projekt je potekal med 13. novembrom 2023 in 12. novembrom 2025, sofinanciral pa ga je Erasmus+ program Evropske unije.

V projektu smo naslovili dva medsebojno povezana izziva: okoljsko problematiko in družbeno pravičnost. Projektne aktivnosti smo utemeljili na načelih *vključevanja in raznolikosti* (poslušanje in učenje drug od drugega z različnimi skupnostmi, strokovnjaki, izobraževalci in drugimi zainteresiranimi ljudmi), *soustvarjanja in inovativnosti* (ustvarjanje eksperimentalnega in participativnega prostora v vsaki partnerski državi za razvoj umetniških in izobraževalnih aktivnosti za družbeno vključujoče okoljsko izobraževanje za odrasle) ter *sodelovanja in opolnomočenja* (razvijanje, testiranje in izmenjava izobraževalnih in umetniških aktivnosti v korist vseh vključenih).

V vsaki partnerski državi smo povabili skupino zainteresiranih ljudi z različnimi ozadji k izmenjavi znanj in razvijanju ter implementaciji izobraževalnih in umetniških aktivnosti za izbrane ciljne skupine. V Slovenskem etnografskem muzeju smo ta inovativni učni prostor poimenovali podnebno vozlišče (angl. *climate hub*). Na podlagi

prispevka posameznih lokalnih učnih okolij v partnerskih državah smo zasnovali mednarodno in nacionalna izobraževanja za izvajalce izobraževalnih aktivnosti na temo podnebnih sprememb za marginalizirane odrasle. Najobsežnejši del naših dejavnosti pa so predstavljale izobraževalne in umetniške aktivnosti, izvedene v sodelovanju in za izbrane ciljne skupine.

Projektni partnerji smo se povezali z različnimi marginaliziranimi skupinami: brezdomnimi in brezposelnimi osebami, zaporniki, pripadniki romske skupnosti, osebami z migrantsko izkušnjo in begunci. V Slovenskem etnografskem muzeju smo k sodelovanju pritegnili predstavnike romske skupnosti ter z njimi razvili in izvedli izobraževalne in umetniške aktivnosti v različnih romskih naseljih po Sloveniji. Romi imajo običajno slabši dostop do ekonomskih, političnih in informacijskih virov za spopadanje s posledicami podnebnih sprememb. Zaradi šibkeje ekonomske moči se pogosteje soočajo s težavami pri prilagajanju življenjskega sloga, ki zahteva finančne naložbe. Njihova bivališča so marsikje manj prilagojena potresom, poplavam in požarom, pogosto pa imajo tudi slabši dostop do zdravstvenih storitev (Vzporedna življenja 2011; Pirc 2013; Sardelić 2015). Z njihovo vključenostjo v projekt smo želeli prispevati k njihovi ozaveščenosti o tej problematiki, skupaj identificirati njihove ključne probleme, povezane s podnebnimi spremembami, in iskati rešitve za spopadanje z njimi. Poudarek je bil na opolnomočenju sodelujočih in njihovemu spodbujanju k aktivnemu delovanju.

Podnebno vozlišče in soustvarjanje projektnih aktivnosti

Temeljno izhodišče projekta je bilo izmenjava znanj in izkušenj s področij, ki jih je projekt pokrival, ter soustvarjanje projektnih aktivnosti. V ta namen smo v muzeju na srečanja podnebnega vozlišča povabili predstavnike marginaliziranih družbenih skupin (z osredotočenostjo na romsko skupnost), raziskovalce, nevladne organizacije, ki delujejo na področju podnebnih sprememb, in muzejske delavce (kustose in kustose pedagogov), ki jih ta tematika zanima. Romsko skupnost so zastopali predstavniki Romskega akademskega kluba iz Murske Sobote (RAK), Romskega zeliščarskega društva Romanco – Rman iz Šentjerneja, Ljudske univerze iz Lendave ter EPEKE – Znanstveno-raziskovalnega združenja za umetnost, kulturne in izobraževalne programe in tehnologijo iz Maribora. Ostali sodelujoči v podnebnem vozlišču so bili z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ZRC SAZU, iz Muzeja novejšje zgodovine Celje, Društva za trajnostni razvoj Terra Vera in Focus – društva za sonaraven razvoj. Nekateri so v aktivnostih sodelovali kontinuirano, drugi po potrebi, vseh sodelujočih pa je bilo 21.

Sodelujoči na podnebnih vozliščih so imeli posvetovalno in soustvarjalno vlogo pri snovanju usposabljanja za izobraževalce o komuniciranju podnebnih sprememb in pripravi izobraževalnih aktivnosti za marginalizirane družbene skupine. Izmenjali smo izkušnje bodisi z obravnavo podnebnih sprememb bodisi z delom z marginaliziranimi odraslimi. Poleg tega smo beležili ideje o mogočih temah, pristopih, potrebah in izzivih, kot so jih izrazili predstavniki romske skupnosti, in vprašanja, napotke ter predloge vseh sodelujočih. Ugotavljali smo, da je tema podnebnih sprememb izjemno široka in kompleksna, zato smo se na podlagi predlogov predstavnikov romske skupnosti, ki so

izhajali iz zanimanj in potreb skupin, kjer smo nameravali izvajati aktivnosti, določili temo pridelave in priprave hrane. Podnebne spremembe so pomemben dejavnik v pridelavi hrane; dvig temperature in manjšanje količine padavin, predvsem pa nepričakovani vremenski vzorci, lahko pomembno vplivajo na količino in kakovost pridelka, pri čemer lahko pride tudi do povišanja cen, kar dodatno prispeva k večanju družbene neenakosti (Hrana 2022).

320

Izvedli smo tri srečanja podnebnega vozlišča (maja, junija in septembra 2024), nato pa smo se v manjši skupini aktivnejših soustvarjalcev vsebin srečali še štirikrat (junija 2024 ter marca, aprila in junija 2025). Prva tri srečanja manjše skupine soustvarjalcev so bila namenjena opredelitvi konkretnih dejavnosti za ciljno skupino in organizaciji delavnic na treh različnih lokacijah po Sloveniji. Soustvarjalnih srečanj se je udeležilo skupno osem ljudi. Štirje Romi so prevzeli organizacijo srečanj v svojih skupnostih (po dva v Lendavi in v Šentjerneju), Romi so izvedli tudi dve izobraževalni aktivnosti od petih, fotografiranje in snemanje delavnic pa je prav tako prevzel Rom. Zadnje soustvarjalno srečanje je bilo namenjeno vrednotenju izobraževalnih dejavnosti, izvedenih za romsko skupnost. Zaradi geografske oddaljenosti udeležencev so vsa soustvarjalna srečanja potekala po spletu.

V tem sklopu smo izvedli tudi dve mednarodni srečanja udeležencev lokalnih podnebnih vozlišč, ki sta potekali prek spleta. Namen prvega srečanja, ki je potekalo v začetku izvajanja projekta, je bil izmenjati znanje in izkušnje v mednarodni sferi ter skupaj iskati odgovore na izzive posameznih lokalnih vozlišč. Drugo srečanje pa je potekalo ob zaključku projekta; z mednarodnimi partnerji in člani lokalnih podnebnih vozlišč smo izmenjali rezultate projekta in omogočili povezovanje za nadaljnje sodelovanje.

Mednarodno in nacionalno usposabljanje

Med 16. in 18. julijem 2024 smo se projektni partnerji z nekaj člani nacionalnih podnebnih vozlišč zbrali pri vodilnem partnerju, Muzeju znanosti in tehnologije Leonardo da Vinci v Milanu, da bi na podlagi zbranega znanja petih nacionalnih vozlišč pripravili program mednarodnega usposabljanja. Srečanje je vključevalo predavanja, razprave in praktične aktivnosti, ki so poleg oblikovanja vsebin usposabljanja služili tudi kot pomoč za pripravo izobraževalnih aktivnosti.

Sociologinja Clémence Perronnet je predstavila koncept inkluzije, sociolog Lorenzo De Vidovich je obravnaval vprašanje socialne pravičnosti pri rabi energije, pri čemer se je osredotočil na razmerje med družbeno in okoljsko krizo. Sandi Horvat, predstavnik Romskega akademskega kluba iz Slovenije, je na podlagi svojih bogatih izkušenj sodelovanja z romsko skupnostjo in izvajanja aktivnosti v skupnosti podal zelo izčrpen pregled ključnih usmeritev, ki jih je treba upoštevati pri delu z marginaliziranimi skupnostmi. Del milanskega srečanja je bil namenjen tudi temu, da smo spoznali Alberta Pagliarina in Maurizia Bertolinija iz Centra za družbeno in skupnostno gledališče Univerze v Torinu, ki sta nam predstavila osnovne pristope skupnostnega gledališča, kar je služilo kot uvod v pariško srečanje (več o njem v nadaljevanju).

Projektni partnerji so predstavili ali izvedli sledeče aktivnosti: Sarah Klemisch iz Etnološkega muzeja Berlin je predstavila spekulativno oblikovanje s pomočjo zamišljanja prihodnosti našega mesta in njegovih virov. Balduin Landl in Constantin Holmer iz ScienceCenter-Network sta testirala igro razprave in izvedla vrsto poskusov, da bi nas poučila o CO₂. Gostitelj Fabrizio Stavola nas je spodbudil, da razmislimo o kompleksnosti podnebne krize z raziskovanjem mehanizmov delovanja igrač. Katarina Nahtigal in Tina Palaić pa sva predstavili muzejski program osebnih razstav različnih posameznikov in družbenih skupin – inkluzivni in participativni koncept teh razstav je razvila Janja Žagar kot spremljevalni program k stalni razstavi muzeja *Jaz, mi in drugi: Podobe mojega sveta*, ki je bila na ogled med letoma 2009 in 2012 (Žagar 2012). Pri predstavitvi sva se osredotočili zlasti na sodelovanje z romskimi skupnostmi v Sloveniji (Palaić 2015b).

V zadnjem in bistvenem delu srečanja smo določili ključne teme usposabljanja, mogoče programske sklope in njihove cilje ter predlagali učne tehnike za doseg ciljev. Na podlagi dognanj v Milanu smo v prihajajočih mesecih pripravili končni program *Mednarodnega usposabljanja projekta Združimo se!: Znanstveno komuniciranje o podnebnih vprašanjih za marginalizirane odrasle*, ki je potekalo 15. in 22. oktobra 2024 prek spleta.

Osrednji temi usposabljanja na stičišču podnebnih vprašanj in socialne vključenosti sta bili inkluzija in podnebni izzivi ter združitev obojega. Vsaka aktivnost je bila zasnovana tako, da je pokazala, kako naslavlja podnebna vprašanja z vključujočimi pristopi. Uravnotežen format usposabljanja je združil teorijo, prakso in samorefleksijo. Vključeval je predavanja in diskusije s predavateljmi za podajanje teoretičnih prispevkov in pripravo temeljev za poglobljene razprave; dejavnosti v majhnih skupinah, da bi vsi imeli priložnost govoriti, deliti izkušnje in razpravljati o projektih in drugih izkušnjah; sproščen čas za spodbujanje udeležencev k povezovanju in vzpostavljanju odnosov in čas za individualno samorefleksijo.

Usposabljanja se je udeležilo 25 komunikatorjev znanosti, muzejskih pedagogov, raziskovalcev in socialnih delavcev iz vseh partnerskih držav. Ta raznolikost je bila ključna prednost usposabljanja, saj je dobro uravnotežena struktura programa usposabljanja spodbujala bogate izmenjave in konstruktivne razprave skozi soočenje različnih perspektiv.

Med izvedbo mednarodnega usposabljanja in po njej smo zbrali tudi povratne informacije udeležencev, ki smo jih upoštevali pri organizaciji nacionalnih usposabljanj. V Ljubljani je usposabljanje *Komuniciranje o podnebnih spremembah s socialno izključenimi odraslimi* potekalo 10. in 24. marca 2025. Tudi na njem smo poskušali odgovoriti na vprašanja, kako pritegniti socialno izključene odrasle v razpravo o podnebnih spremembah, kako jih spodbuditi, da prepoznajo svojo moč in možnosti za ukrepanje ter kako prisluhniti in se učiti o njihovih perspektivah, izkušnjah in razumevanju podnebnih sprememb. Udeležilo se ga je 18 kustosov pedagogov in kustosov, predstavnikov nevladnih organizacij, raziskovalcev in študentov, ki jih zanimajo programi za socialno izključene odrasle na temo podnebnih sprememb.

Sandi Horvat med pogovorom o romski skupnosti z udeleženci usposabljanja,
Slovenski etnografski muzej, 2025 (foto Tina Palačič)

Tudi nacionalno usposabljanje je povezovalo podnebno krizo in probleme družbene neenakosti in izključenosti tako v luči teoretičnih spoznanj kot tudi praktičnih pristopov h komuniciranju in osveščanju o obeh temah. Sandi Horvat je udeležencem predstavil značilnosti in potrebe romske skupnosti pri izvajanju različnih aktivnosti. Pri tem je opozoril na številne stereotipe in predsodke, ki jih ima večinska skupnost o Romih in Rominjah. O podnebnih spremembah in vplivih okoljske krize na marginalizirane družbene skupine nas je poučila klimatologinja dr. Lučka Kajfež Bogataj, komunikatorka znanosti dr. Zarja Muršič je predstavila načine komuniciranja o okoljski krizi z različnimi občinstvi. Praktične pristope sva pripravili in izvajali Katarina Nahtigal in Tina Palačič. Program mednarodnega usposabljanja sva prilagodili tako, da je bil relevanten zlasti za pripravo programov v muzejskih okoljih.

Izobraževalne in umetniške dejavnosti, ki smo jih razvili v SEM

Zadnji, a bistveni del projekta je predstavljala priprava in izvedba družbeno vključujočega okoljskega izobraževanja za odrasle. Umetniške aktivnosti so bile zasnovane na temelju dela z že omenjenima strokovnjakoma za skupnostno gledališče Mauriziom Bertolinijem in Albertom Pagliarinom. Med 21. in 23. januarjem 2025 sta za projektne partnerje v Cité de Sciences et de l'industrie v Parizu pripravila delavnico gledaliških tehnik za obravnavo podnebnih sprememb z marginaliziranimi odraslimi.

Diskusijo z Rominjami o dediščini prehranjevanja sta vodili Katarina Nahtigal in Tina Palaić, Lendava, 2025 (foto Sandi Horvat).

Predstavila sta različne pristope, ki lahko pomagajo pri prebijanju ledu, ustvarjanju dobrega vzdušja, odpiranju različnih tem, raziskovanju utelešenih prepričanj in navad udeležencev ter spodbujanju ustvarjalnosti. Podnebne spremembe so namreč zapletena in zahtevna tema, ki sproža čustvene odzive, veliko ljudi čuti odpor do obravnavanja te teme. Poseben izziv predstavlja razprava o podnebnih spremembah s posamezniki, ki jih zaradi različnih razlogov, kot sta na primer ekonomsko-socialna prikrajšanost ali pripadnost določeni etnični skupini, redko vidimo kot razpravljavce na to temo. Eden od načinov, kako pritegniti marginalizirane odrasle v te razprave, kako jih spodbuditi, da prepoznajo svojo moč in možnosti za ukrepanje, ter kako prisluhniti in se učiti o njihovih perspektivah, izkušnjah in razumevanju podnebnih sprememb, je lahko prek umetniških aktivnosti.

V Parizu predstavljene tehnike so bile odlično izhodišče za senzibiliziranje ljudi za izbrano temo izobraževalnih aktivnosti ter povezovanje z njihovimi osebnimi izkušnjami in razmišljanji. V Sloveniji so bile prilagojene tako, da so udeležence izobraževalnih aktivnosti uvedle v temo dediščine pridelave in priprave hrane v romskih skupnostih, ki je bila izbrana na predlog romskih predstavnikov na podnebnih vozliščih kot skupni imenovalac romskih skupnosti iz treh različnih koncev Slovenije: Prekmurja, Dolenjske in Maribora. Umetniške aktivnosti so bile vedno izvajane skupaj z izobraževalnimi. Njihov rezultat so posnetki izbranih dediščinskih pripovedi, ki jih je posnel Sandi Horvat in bodo postale del novonastalega arhiva romske dediščine, ki ga bo hranil SEM.

Z namenom vključiti Rome v diskusije o pridelovanju in pripravi hrane, na kar podnebne spremembe pomembno vplivajo, smo poleg umetniških razvili še izobraževalne aktivnosti, sestavljene iz petih delavnic. Pri snovanju je bilo pomembno, da so aktivnosti zasnovane in izvedene skupaj z romskimi predstavniki. Na podnebnih vozliščih smo opredelili njihove želje, potrebe in interese, prepoznali potencialna tveganja in dileme. Predstavniki romske skupnosti so še posebej poudarili pomen izobraževanja in pridobivanja novih znanj za Rome, saj se jim zdi to ključno za njihovo večjo vključenost v družbo.

324

Aljaž Plankl na vrtu ustanoviteljic Romskega zeliščarskega društva Romanco – Rman govori o pripravi zemlje za trajnostno vrtnarjenje, Šentjernej, 2025 (foto Sandi Horvat)

Delavnice so pokrivalo teme, kot so trajnostno vrtnarjenje, nabiranje zelišč in izdelava izdelkov iz njih, ločevanje odpadkov in recikliranje, zmanjševanje odpadne hrane ter predstavitev romske kulinarike z obvezno degustacijo. Aljaž Plankl iz podjetja Naj raste, ki je specializirano za trajnostno vrtnarjenje, je udeležencem predstavil osnove vrtnarjenja s praktičnimi napotki, vsak udeleženec pa si je lahko tudi posadil sadiko solate.

Ksenija Jurkovič in Natalija Grm iz Romskega zeliščarskega društva Romanco – Rman sta predstavili svoje izkušnje nabiranja in uporabe zelišč, a sta delavnico zaradi zdravstvenih težav izvedli samo v Šentjerneju. Tina Palačić je pripravila praktično delavnico ločevanja odpadkov, Katarina Nahtigal pa se je z udeleženci pogovarjala o zmanjševanju odpadne hrane v gospodinjstvih, s poudarkom na izmenjavi dobrih osebnih praks udeležencev. Sonja Horvat iz romskega društva Nova pot – Nevo drom iz Murske Sobote, ki se že vrsto let ukvarja z raziskovanjem romske kuhinje in je na to temo

napisala več knjig, je pripravila krajše predavanje o zgodovini romske prehrane, kar je ponazorila tudi s hrano, ki jo je pripravila in za konec srečanja udeležence povabila k obloženju mizi. Cilj aktivnosti je bil udeležencem ponuditi nove informacije, omogočiti prostor izmenjave znanj in jim omogočiti, da nove prakse tudi sami preizkusijo. Pri tem smo odprli vprašanje, kaj lahko v svojem lokalnem okolju sami storijo za spremembe in kako pomembno je sodelovanje skupnosti.

Predstavniki Romov so na podnebnih vozliščih izpostavili, da je dejavnosti bolj smiselno kot v Ljubljani izvajati v romskih naseljih oz. v njihovi bližini. Maja in junija 2025 smo jih izvedli v Lendavi, Mariboru in Šentjerneju. V sodelovanju s SEM so bili organizatorji srečanj, ki so zagotovili prostor in udeležence aktivnosti, EPEKA, Ljudska univerza Lendava, Romski akademski klub in Romsko zeliščarsko društvo Romanco – Rman. Izobraževalne aktivnosti smo na prošnjo Ljudske univerze Lendava, ki je v njih prepoznala potencial, izvedli še za dijake Dvojezične srednje šole Lendava, ki deluje v večkulturnem okolju, kjer sobivata romska skupnost in madžarska narodna manjšina. Poleg tega smo v muzeju gostili skupino Rominj iz Prekmurja in na pobudo nevladne organizacije EPEKA skupino dolgotrajno brezposelnih posameznikov, ki so v Ljubljani vključeni v program socialne aktivacije. Obe skupini sta bili na začetku obiska povabljeni k sodelovanju v umetniških aktivnostih, sledil je interaktivni ogled stalne razstave Slovenskega etnografskega muzeja *Med naravo in kulturo*, ki je še dodatno spodbudil zaključni pogovor o dediščinah prehrane.

325

Izobraževalnih aktivnosti se je udeležilo 95 oseb, umetniških 93. O izvedbi dejavnosti je Sandi Horvat dvakrat poročal v radijski oddaji *Naše poti* na Prvem programu Radia Slovenija (*Naše poti* 2024, 2025) in jih dokumentiral tudi s kratkim filmom (*Come Together* 2025). Dve študentki etnologije in kulturne antropologije na študijski praksi ter muzejska sodelavka Nina Dečko so prisostvovali pri izvajanju aktivnosti kot opazovalke, ki so na podlagi vnaprej pripravljenega vprašalnika opravile evalvacijo programa. K evalvaciji smo na koncu vsakega srečanja povabili tudi udeležence aktivnosti, izvedli pa smo jo tudi z izvajalci.

Predstavitve projekta na mednarodnih in nacionalnih srečanjih

Projektni partnerji smo projekt večkrat predstavili v mednarodnem okolju. Sodelovali smo na mednarodni konferenci strokovnjakov za komuniciranje in promocijo znanosti, ki je pod okriljem Evropskega združenja znanstvenih centrov in muzejev – Ecsite in v organizaciji Kersnikovega inštituta potekala med 5. in 8. junijem 2024 na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani. Strokovnjaki za znanstveno sodelovanje so obravnavali številne pereče teme: podnebne spremembe, dekolonizacijo, delo v skupnosti, enakost in vključenost, digitalizacijo, zamišljanje prihodnosti ... Projektna ekipa, ki jo je iz muzeja zastopala Tina Palić, je v soboto, 8. junija 2024, gostila delavnico z naslovom *Spodbujanje socialno vključujoče podnebne vzgoje za odrasle*. Cilj delavnice je bil raziskati načine za sodelovanje s skupnostmi z različnimi interesi in potrebami.

Katarina Nahtigal in Tina Palić sva projekt predstavili še na 27. generalni konferenci ICOM *The Future of Museums in Rapidly Changing Communities*, kjer sva

poudarili sodelovanje Slovenskega etnografskega muzeja z romsko skupnostjo. Naslov prispevka je bil *Come Together! Promoting Socially Inclusive Climate Change Education for Roma Community in Slovenia*, izvedli pa sva spletno predstavitev.

Principe sodelovanja z romsko skupnostjo je na primeru projekta *Združimo se!* na seminarju za mentorje zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije predstavil Sandi Horvat. Kot predstavnik romske skupnosti je v projektu sodeloval kot predavatelj, organizator izvedbe aktivnosti v Prekmurju, izvajalec aktivnosti in snemalec dediščinskih pripovedi o prehranjevanju Romov. Seminar z naslovom *Sozvočje drugačnosti: sobivanje kultur, religij, narodnosti* je potekal v torek, 21. oktobra 2025, v Viteški dvorani Muzeja novejša in sodobna zgodovina Slovenije.

326

Zapuščina projekta

S projektom smo v sodelujočih institucijah prvič opozorili na preplet dveh družbenih izzivov, podnebnih sprememb in družbene pravičnosti. Rezultati projekta so predstavljeni v treh publikacijah, v katerih smo na podlagi nacionalnih podnebnih vozlišč oblikovali temeljne principe sodelovanja in soustvarjanja dejavnosti za izbrane ciljne skupine, programe mednarodnega in nacionalnih usposabljanj ter programe izobraževalnih in umetniških dejavnosti v vseh partnerskih organizacijah (Calcagnini 2025; Calcagnini in Stavola 2025; Landl in Koller 2025). V projektu smo vzpostavili nove mednarodne in nacionalne stike, ki so lahko podlaga za nadaljnja sodelovanja.

V Slovenskem etnografskem muzeju smo s projektom nadaljevali dolgoletno sodelovanje z romskimi skupnostmi (Rogelj Škafar in Vidmar Horvat 2009; Čeplak Mencin 2013; Palaić 2015a). Pomemben izid skupnih aktivnosti je prepoznavanje vrednosti ohranjanja dediščinskih pripovedi v romskih skupnostih, kar bomo razvijali v okviru novonastalega romskega arhiva tudi po zaključku projekta.

REFERENCE

- CALCAGNINI, Sara idr.
2025 *Inclusion, Environment, Science Education: Training Guide*. <https://www.etno-muzej.si/files/training_guide_cometogether55.pdf> [5. 11. 2025].
- CALCAGNINI, Sara in STAVOLA, Fabrizio (ur.)
2025 *Inclusion, Environment, Science Education: Educational Activity Toolkit*. <https://www.etno-muzej.si/files/activity_toolkit_cometogether.pdf> [5. 11. 2025].
- COME TOGETHER
2025 *Come Together*, avtor Sandi Horvat, 2025, produkcija Slovenski etnografski muzej (video). <<https://www.etno-muzej.si/sl/novice-zdruzimo-se/pridelovanje-in-priprava-hrane-vceraj-in-danes-v-romskih-skupnostih-v-sloveniji>> [9. 10. 2025].
- ČEPLAK MENCIN, Ralf
2013 Etnografski muzej – prostor praznovanja ranljivih skupin. *Etnolog* 23: 65–101.
- HRANA
2022 Nacionalni inštitut za javno zdravje: *Hrana, zdravje in podnebne spremembe* (spletna stran). <<https://nizj.si/moje-okolje/podnebnne-spremembe/hrana-zdravje-in-podnebnne-spremembe/>> [9. 10. 2025].

LANDL, Balduin in KOLLER, Johanna (ur.)

2025 *Inclusion, Environment, Science Education: Guiding Principles*. <https://www.etno-muzej.si/files/guiding_principles_cometogether.pdf> [5. 11. 2025].

NAŠE POTI

2024 Prvi program Radia Slovenija: *Naše poti: Muzej kot ena od točk obiska v poletnem času* (radijska oddaja, 8. 7. 2024). <<https://prvi.rtvsl.si/podkast/nase-poti/9172690/175058596>> [9. 10. 2025].

2025 Prvi program Radia Slovenija: *Naše poti: Romi v Šentjerneju z nabiranjem zelišč obujajo in ohranjajo znanje prednikov* (radijska oddaja, 16. 6. 2025). <<https://prvi.rtvsl.si/podkast/nase-poti/9172690/175140031>> [9. 10. 2025].

PALAIĆ, Tina

2015a Družbeno angažirani muzej: Vključevanje romske skupnosti v soustvarjanje muzejskih vsebin. *Etnolog* 25: 209–217.

2015b Obporodne prakse, izkušnje in spomini: Projekt sodelovanja z Rominjami. V: T. Palaić in U. Valič (ur.), *Elaborat o dostopnosti in zagotavljanju tehničnih pogojev za vzpostavitev dostopnosti do kulturne dediščine ranljivim skupinam*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 132–137.

327

PIRC, Janez

2013 *Od skritosti do točke na zemljevidu: Socialno-prostorski razvoj izbranih romskih naselij v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

ROGELJ ŠKAFAR, Bojana in VIDMAR HROVAT, Ksenija

2009 *Vidiš me – vidim te: Kulturna raznolikost skozi romski pogled*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

SARDELIĆ, Julija

2015 Romani Minorities and Uneven Citizenship Access in the Post-Yugoslav Space. *Ethnopolitics* 14 (2): 159–179.

VZPOREDNA ŽIVLJENJA

2011 *Vzporedna življenja: Romom v Sloveniji nista zagotovljeni pravici do ustreznega bivališča in vode*. London: Amnesty International. <<https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/eur680052011sl.pdf>> [9. 10. 2025].

ZDRUŽIMO SE

2023 *Združimo se! Spodbujanje socialno vključujočega izobraževanja o podnebnih spremembah za odrasle / Come Together! Fostering Socially Inclusive Climate Education for Adults* (spletna stran projekta). <<https://come-together-project.blogspot.com/>> [9. 10. 2025].

ŽAGAR, Janja

2012 *Moje življenje, moj svet: Osebnostne razstave obiskovalcev SEM*. *Etnolog* 22: 243–254.